

dr hab. Felicja Księżyk, prof. UO
Uniwersytet Opolski
Wydział Filologiczny
Instytut Językoznawstwa
Katedra Języka Niemieckiego
pl. Staszica 1
45-052 Opole

Opole, 20.06.2024

RECENZJA

rozprawy doktorskiej pani MGR LOUISE VAN WIJGERDEN-BACHTY
pt. *NATURALNA DWUJĘZYCZNOŚĆ A STUDIA NEOFILOLOGICZNE.
KSZTAŁTOWANIE SIĘ KOMPETENCJI JĘZYKOWEJ I POZNAWCZEJ
STUDENTÓW Z BIOGRAFIĄ BILINGWALNĄ NA PRZYKŁADZIE OSÓB
POCHODZENIA UKRAIŃSKIEGO STUDIUJĄCYCH W POLSCE*, napisanej pod
kierunkiem DR HAB. MAGDALENY LISIECKIEJ-CZOP, PROF. US i promotora
pomocniczego DR KATARZYNY KONDZIOŁY-PICH

Przedłożona do oceny dysertacja mgr Louise van Wijgerden-Bachty to obszerne opracowanie dotyczące naturalnej ukraińsko-rosyjskiej dwujęzyczności liczące 594 strony wydruku komputerowego. Autorka poddaje analizie wpływ bilingwizmu naturalnego na studiowanie i akwizycję języka na kierunkach neofilologicznych w Polsce. Praca składa się z sześciu rozdziałów, nie licząc wstępu, bibliografii, aneksu i streszczenia. Rozdział 1 (str. 17-45) stanowi opis dotychczasowego stanu badań nad dwujęzycznością. Autorka szkicuje w nim wiodące teorie w badaniach nad dwujęzycznością, definiuje główne pojęcia z zakresu bilingwizmu i wielojęzyczności, wyjaśnia rodzaje dwujęzyczności, strategie wychowania dwujęzycznego, a także omawia psychologiczne aspekty dwujęzyczności, a w szczególności związek dwujęzyczności z rozwojem poznawczym, językowym, inteligencją i kreatywnością. Rozdział 2 (str. 47-82) traktuje o wpływie dwujęzyczności na akwizycję i naukę języka. Doktorantka stara się tu rozgraniczyć takie pojęcia jak *język ojczysty*, *język pierwszy*, *język obcy*, *język wyjściowy*, *język docelowy*, a także *akwizycja vs. uczenie się języka*; wskazuje na czynniki wpływające na uczenie się i akwizycję języka, przytacza znane z literatury przedmiotu klasyfikacje strategii uczenia się języków, omawia różnice w przyswajaniu języka pierwszego i drugiego, wpływ nabytych języków na naukę kolejnych, a także rolę języka pierwszego w nauce języka obcego. Niektóre zawarte w tym rozdziale stwierdzenia wymagałyby doprecyzowania. Na stronie 75 Autorka pisze „Podczas nauki, przyswajania języka drugiego zazwyczaj rozwija się wszystkie

kompetencje równoległe”. Nie do końca można się z tym zgodzić, gdyż w literaturze przedmiotu z zakresu dydaktyki nauczania języków obcych na poziomie szkoły podstawowej znajdujemy także zalecenia, by czytanie i pisanie wprowadzać dopiero po roku wzgl. dwu latach nauki języka obcego, tzn. z odpowiednim przesunięciem czasowym.¹

W rozdziale 3 (str. 83-99) Doktorantka kreśli specyfikę Ukrainy jako kraju wielojęzycznego, zmiany następujące w tamtejszej sytuacji językowej, a także wskazuje na rosnący odsetek studentów pochodzących z Ukrainy na uczelniach wyższych w Polsce, także na kierunkach neofilologicznych, co stanowi istotną dla tematyki pracy kontekstualizację. Rozdział 4 (str. 101-140) poświęcony jest kwestiom metodologicznym. Autorka udowadnia w nim, że dobrze orientuje się w metodach badań językoznawczych i wykonała niezbędne prace wstępne przed podjęciem własnych badań. W rozdziale tym Doktorantka wskazuje cele i przedmiot swych badań, a jest to „naturalna dwujęzyczność ukraińsko-rosyjska oraz jej wpływ na studiowanie kierunków neofilologicznych w Polsce” (str. 102). Podkreśla także wymiar aplikacyjny przeprowadzonych badań – możliwość uwzględnienia potrzeb dwujęzycznych studentów pochodzenia ukraińskiego w ramach dydaktyki na poziomie studiów wyższych. Doktorantka decyduje się w tym celu na przeprowadzenie badań jakościowych w oparciu o wywiady pogłębione z użyciem kwestionariusza o charakterze otwartym. Tego rodzaju badania wymagają dużego nakładu pracy, znacznego przygotowania badacza w ich uwarunkowania i bez wątpienia zasługują na wyróżnienie. W koncepcji swego projektu badawczego Doktorantka podzieliła badanie na trzy etapy: badanie pilotażowe, badanie główne złożone z pierwszego i drugiego rzutu. Trzeci etap stanowiło badanie w grupie kontrolnej wśród osób wychowanych monolingwalnie. Doktorantka pozyskiwała od respondentów i respondentek podstawowe informacje biograficzne, a także wypowiedzi na temat sposobu postrzegania (własnej) dwujęzyczności, motywacji przy wyborze studiów neofilologicznych, stosowanych strategii uczenia się języka, wpływu bilingwizmu naturalnego na studiowanie neofilologii oraz rozwoju kompetencji językowych. Badanie pilotażowe zostało przeprowadzone na 5 respondentach, pierwszy rzut badania głównego przeprowadzono na 8 respondentach, w drugim badaniu głównym

---

¹ Por. Widlok, Beate et al. (eds.) (2010): Nürnberger Empfehlungen zum frühen Fremdsprachenlernen. München.

udział wzięło 10 informatorów, a w badaniu kontrolnym – 10 osób. W rozdziale metodologicznym Autorka zamieszcza metryczki biograficzne uczestników wywiadów, skrupulatnie opisuje także zmienne i wskaźniki dla swych badań. Nie do końca można zgodzić się jednak z stwierdzeniem, że badania „nad wielojęzycznością podejmowane są od mniej więcej czterech dekad” (str. 108). Przykładowo u Gugenberger możemy prześledzić rozwój paradygmatów badawczych w zakresie wielojęzyczności wzgl. lingwistyki kontaktu już od końca lat 60-tych.²

Najobszerniejszy w przedłożonej pracy jest rozdział 5 – empiryczny (str. 141-295) poświęcony analizie uzyskanych wyników badań. Świadczy to o dobrze rozłożonych proporcjach w strukturze pracy. Podział tego rozdziału odbywa się zgodnie z blokami tematycznymi uwzględnionymi w zastosowanym w wywiadach kwestionariuszu i jest poparty obszernymi cytatami z przeprowadzonych wywiadów. Badani respondenci z reguły mają pozytywne nastawienie wobec zjawiska dwujęzyczności, ale nie zawsze wykazują zainteresowanie tym zjawiskiem. W odniesieniu do języka rosyjskiego i ukraińskiego ich nastawienie nie jest już tak jednoznaczne i częściowo uległo zmianie po wybuchu wojny w Ukrainie. Wobec języków obcych studiowanych na studiach neofilologicznych dominuje stosunek pozytywny. W cytowanych wypowiedziach można częściowo zaobserwować wpływ opisanych w literaturze przedmiotu ideologii językowych. Przykładowo jeden z respondentów negatywnie odnoszący się do języka rosyjskiego w swej wypowiedzi:

„Uważam, że to trochę pasożyt, jeśli chodzi o aspekt kulturowy. [...] Bo język powinien być jeden. Polacy mają język polski, no to nikt nie będzie mówić po niemiecku czy w jakimś innym języku [...] Uważam, że tak powinno być, jeden kraj, jeden język” (str. 151)

wyraźnie nawiązuje do tzw. zasady terytorializmu, zgodnie z którą język (standardowy) jest związany z określonym (socjolingwistycznie homogenicznym) państwem.³ To samo dotyczy wyrażanego przez niektórych respondentów przekonania o tym, że mózg ludzki stanowi niejako pojemnik o ograniczonej pojemności. Świadczą o tym poniższe wypowiedzi:

---

² Por. Gugenberger, Eva (2011): Hybridität und Translingualität: lateinamerikanische Sprachen im Wandel. [W]: Gugenberger, Eva / Saringen, Kathrin (eds.): Hybridität – Transkulturalität – Kreolisierung. Innovation und Wandel in Kultur, Sprache und Literatur Lateinamerikas. Wien: LIT Verlag, s. 11–49.

³ Por. Piller, Ingrid (2016): Linguistic diversity and social justice: An introduction to applied sociolinguistics. Oxford: Oxford University Press, s. 33.

„dodatkowy język to też jest dodatkowe słownictwo, gdzieś miejsce w głowie, tak że ... są osoby, które osiem języków znają i nie mają problemu z głową, ale ja na przykład co za dużo to nie zdrowo, więc też staram się nie ładować, że tak powiem, zbyt dużo do głowy” (str. 280-281)

„Właśnie to, że trudniej im będzie, ze względu na to, że już mają ten dodatkowy język i zmieszczenie tego wszystkiego w główce może być ciężkie” (str.284-)

Ciekawym uzupełnieniem przedłożonej pracy doktorskiej byłoby zatem uwzględnienie, jak głęboko w wypowiedziach badanych respondentów zakorzenione są (powszechne) ideologie językowe (na poziomie makro, mezo i mikro).⁴

Istotnych informacji dostarcza także podrozdział poświęcony motywacji do wyboru studiów neofilologicznych. Respondenci często wiążą wybór studiów z perspektywą zastosowania zdobytych kompetencji w określonych branżach zawodowych, co z kolei może stanowić dla twórców programów studiów inspirację do położenia większego nacisku na kształcenie sprawności językowych w określonych, najbardziej pożądanym rejestrach. Z kolei procesy decyzyjne motywowane miejscem studiów czy wpływem osób trzecich mogą posłużyć uczelniom do przygotowania celowanych kampanii promocyjnych, prezentujących aktualną ofertę dydaktyczną.

W podrozdziale dotyczącym subiektywnej oceny wpływu naturalnej dwujęzyczności ukraińsko-rosyjskiej na naukę języków obcych Autorka zwraca uwagę, że respondenci jako czynnik wspierający naukę wymieniają podobieństwa między językami, angliczmy, choć są też świadomi występowania tzw. tautonimów. W opinii badanych pozytywny wpływ na naukę kolejnych języków mają także wcześniejsze doświadczenia z nauką języków i związana z tym znajomość technik i strategii uczenia się. Względem oceny zjawiska przełączania kodu zdania respondentów są już podzielone. Nie sposób zgodzić się tu jednak z Autorką, że „w literaturze przedmiotu zjawisko opisywane jest jako pozytywne” (str. 189). Tu należałoby zdecydowanie dokonać doprecyzowania i poprzeć je odpowiednią literaturą. Wprawdzie aktualnie zdaje się przeważać konsens, że Codeswitching nie jest czymś anormalnym, niepoprawnym, a zjawiskiem, które

---

⁴ Por. Chromik, Bartłomiej (2019): Mikro- i makroideologie językowe. Przykład języka wilamowskiego. [nieopublikowana praca doktorska], s. 64 i Zielińska, Anna / Księżyk, Felicja (2021): Language shifts in the language biographies of immigrants from Upper Silesia residing in Germany. [W]: Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication, 40(5), s. 675–706, s. 692.

rządzi się szeregiem reguł. Jednak nastąpiło to dopiero po zmianie wcześniejszych paradygmatów opartych na ideologii jednojęzyczności.⁵

Pozytywny wpływ na naukę języka z punktu widzenia badanych ma możliwość korzystania z wielojęzycznych źródeł, pewne utrudnienie stanowi natomiast u niektórych studentów z Ukrainy niewystarczająca znajomość języka polskiego.

Wcześniejsze doświadczenia z nauką języków zdają się mieć także wpływ na świadome stosowanie różnych strategii uczenia się języków, co pokazuje rozdział 5.4.

Podsumowując rozdział 5.5 o wpływie naturalnej dwujęzyczności ukraińsko-rosyjskiej na naukę przedmiotów kierunkowych na studiach neofilologicznych Autorka przywołuje ogólne czynniki wymieniane jako istotne dla wpływów międzyjęzycznych. Warto byłoby uzupełnić tę listę o jeszcze inne faktory, na które zwracają uwagę badacze, przykładowo prestiż danych języków, czy nastawienie do języków,⁶ co w kontekście obecnego konfliktu między Ukrainą i Rosją nie jest bez znaczenia.

Wyniki przeprowadzonego badania w grupie kontrolnej Doktorantka opisuje w rozdziale 5.7. Jako różnicę w stosunku do uczestników badania głównego Doktorantka zauważa m.in. rzadziej wymieniane praktyczne korzyści wynikające ze znajomości języka obcego, częściej natomiast respondenci wychowani monolingwalnie wskazują na walory danego języka. Częściowo badani w grupie kontrolnej wymieniali także inne strategie nauki języka.

Rozdział 6 dostarcza szczegółowych wniosków, jakie Doktorantka wyciągnęła z przeprowadzonych badań. Dotyczą one zarówno osiągniętych celów poznawczych badania, jak i ich wymiaru aplikatywnego przydatnego przy tworzeniu programów studiów adresowanych do studentów pochodzenia ukraińskiego.

Następnie Doktorantka zamieszcza spis literatury (ponad 300 pozycji), co bez wątpienia świadczy o jej odczytaniu w badanej tematyce. Są to pozycje zarówno starsze, jak i najnowsze.

Okolo 250 kolejnych stron pracy stanowi aneks z transkrypcjami przeprowadzonych wywiadów. Nie do końca zrozumiałe jest, dlaczego nie zachowano tu zastosowanej w badaniu chronologii i transkrypcje badania pilotażowego zamieszczone zostały dopiero po transkrypcjach badania głównego i kontrolnego. Średnia długość poszczególnych

---

⁵ Por. Lüdi, Georges (1996): Grundbegriffe der Kontaktlinguistik. Mehrsprachigkeit. [W]: Goebel, Hans et al. (eds.): Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. 1. tom. Berlin/New York: de Gruyter, s. 233-245, s. 243.

⁶ Por. Matras, Yaron (2009): Language Contact. Cambridge: Cambridge University Press, s. 150, 154.

transkrypcji wynosi ok. 8 stron, choć największa rozpiętość występuje w badaniu głównym – od 4-11 stron. Aneks zawiera także spis rysunków, tabel i wykresów. Pracę kończy streszczenie w języku polskim i angielskim.

Praca jest bez wątpienia opracowaniem wartościowym i bardzo aktualnym. Jeżeli Doktorantka zdecydowałaby się na jej publikację, co ze swojej strony rekomenduję, należałoby usunąć jednak szereg literówek i nieścisłości interpunkcyjnych. Warto byłoby także postarać się, by w tekście nie cytować źródeł z tzw. drugiej ręki, jak ma to miejsce przykładowo w przypadku Weinreicha 1963 (cytowany za Głuszkowskim 2011) (str. 19); Grosjean 1997 (cytowany za Grosjean/Byers-Heinlein 2018) (str. 21); Lado 1967 (cytowany za Spiropoulou 2005) (str. 76); czy Craik, Bialystok, Freedmann 2010 (cytowany za Bertelle 2011) (str. 161).

Z racji na powszechność języka angielskiego nie wydaje się także konieczne tłumaczenie cytatów dosłownych w przypisach dolnych.

W niektórych miejscach pracy warto też zadbać o większą precyzję językową:

- należałoby unikać pleonazmu interferencja negatywna (str. 239) – możemy mówić o transferze negatywnym, a zjawisko interferencji zawiera już komponent negatywny,

- na stronie 22 i n. Doktorantka pisze „Wśród osób wielojęzycznych można spotkać również takie zjawiska jak code switching, code borrowing”. Wprawdzie niektóre osoby bywają zjawiskowe, jednakże bardziej adekwatne byłoby tu sformułowanie „W mowie osób wielojęzycznych występują także takie zjawiska jak...”

- na stronie 29 mowa o tym, że „Code-switching pojawia się również, gdy dana osoba chce zacytować wypowiedź innej osoby. Byłoby to nienaturalne, gdyby osoba dwujęzyczna tłumaczyła wypowiedź na język rozmowy mimo tego, że jego interlokutor rozumie język, w którym oryginalna wypowiedź została zbudowana.” Warto uściślić w tym miejscu, że takie przełączanie kodu niekoniecznie oznacza, że cytowana wypowiedź odpowiada językowi, w którym wypowiedź rzeczywiście została sformułowana. Raczej chodzi o podkreślenie wypowiedzi innych osób, przy czym CS w wypowiedzi ustnej może być nieraz jedynym środkiem służącym do oznaczenia wypowiedzi innych osób.⁷

---

⁷ Por. Auer, Peter (1995): The pragmatics of code-switching: a sequential approach. [W]: Muysken, Pieter/Milroy, Lesley [eds.]: One speaker, two languages. Cambridge. Cross-disciplinary perspectives on code-switching. s. 115–135, s. 119; Książek, Felicja (2008): Die deutsche Sprachinsel Kostenthal. Geschichte und Gegenwart. Berlin, s. 260; Blankenhorn, Renate (2003): Pragmatische Spezifika der Kommunikation von Russlanddeutschen in Sibirien. Entlehnung von Diskursmarkern und Modifikatoren sowie Codeswitching. Frankfurt am Main, s. 176–178.

Konkludując, praca Pani mgr Louise van Wijgerden-Bachty jest wartościowym badaniem o charakterze poznawczym. Przeprowadzone wywiady i wyciągnięte z nich wnioski mogą posłużyć ponadto jako cenne informacje przy monitorowaniu potrzeb studentów i tworzeniu programów studiów, tak by odpowiadać na to zapotrzebowanie i przeciwdziałać zgłaszanym przez respondentów trudnościom w rozumieniu metajęzyka czy też niewystarczającego poziomu opanowania języka polskiego. Doktorantka słusznie zauważa przykładowo, że „Przeprowadzenie kursu dla studentów pochodzenia ukraińskiego w zakresie słownictwa specjalistycznego i metajęzyka mogłoby zwiększyć atrakcyjność kierunków neofilologicznych [...] w Polsce” (str. 240). Przedłożona dysertacja spełnia warunki określone w przepisach ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce: Doktorantka wykazała się pogłębioną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie językoznawstwo i samodzielnie przeprowadziła interesująco poznawcze badanie naukowe o bardzo aktualnej tematyce. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Louise van Wijgerden-Bachty do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

F. Księżyk

dr hab. Felicja Księżyk, prof. UO
Instytut Językoznawstwa
Katedra Języka Niemieckiego